—Ընթրիք չեմ անելու,—ասաց նա Կօրնէյին, որ նրա յետևից մտաւ սեղանատուն, ուր սեղան էր քցուած ու թէյ էր պատրաստուած։—Դուք գնացէք։

—Լսում եմ,—ասաց Կօրնէյը, բայց չը գնաց, այլ սկսեց սեղանը հաւաքել։ Նեխլիւդովը նայում էր Կօրնէյի վրայ և չար զգացմունք էր զգում դէպի նա։ Նա ուզում էր, որ բոլորը հանգիստ թողնեն իրան, բայց, ինչպէս թւում էր նրան, բոլորը կարծես խօսք էինք կապել, նրան չարացնելու համար, ձեռք չը քաշել նրանից։ Երբ Կօրնէյը ամանները տարաւ, Նեխլիւդովը ուզեց մօտենալ սամովարին ու թէյ դցել, բայց, լսելով Ագրաֆենա Պետրօվնայի քայլերը, շտապով գնաց հիւրասենեակը ու դուռը փակեց յետևից, որպէս զի չը տեսնէր նրան։ Այդ հիւրասենեակը այն սենեակն էր, ուր երեք ամիս առաջ մեռել էր նրա մայրը։ Այժմ մտնելով այդ սենեակը, որ լուսաւորուած էր երկու ցոլացիկաւոր լամպերով,—մէկը՝ հօր, միւսը՝ մօր պատկերների մօտ,—նա յիշեց այն յարաբերութիւնը, որ ինքը վերջին ժամանակները ունէր դէպի մայրը, և այդ յարաբերութիւնը անբնական թուաց նրան և զզուելի։ Այդ էլ ամօթ և խայտառակութիւն էր։ Նա յիշեց, թէ ինչպէս մօր հիւանդութեան վերջին միջոցները ինքը ուզղակի ցանկանում էր, որ նա մեռնի։ Նա ասում էր ինքն իրան, թէ ուզում է նրա մեռնելը, որպէս զի նա ազատուի տանջանքներից, բայց իսկապէս ուզում էր այդ բանը, որպէս զի ինքը ազատուէր նրա տանջանքները տեսնելուց։

Ցանկանալով լաւ յիշողութիւն զարթեցնել իր մէջ մօր մասին, նա նայեց նրա կենդանագրին, որ 5000 ռուբլով քաշել էր մի հռչակաւոր նկարիչ։ Նա նկարուած էր թաւիշէ սև հագուստով և բաց կրծքով։ Նկարիչը, ակներևաբար, առանձին ջանք էր գործ դրել կուրծքը, ծծերի արանքը և շլացուցիչ գեղեցկութիւն ունեցող ուսերն ու վիզը քաշելիս։ Այդ արդէն բոլորովին ամօթալի ու խայտառակ բան էր։ Ինչ-որ զզուելի և սրբապիղծ բան կար նրանում, որ նկարում մայրը դուրս էր բերուած իբրև կիսամերկ գեղեցկուհի, զզուելի մանաւանդ այն պատճառով, որ երեք ամիս առաջ նոյն սենեակում պառկած էր նոյն կինը, որ չորացել էր, եգիպտական մումիայի նման, և չը նայելով դրան, ոչ միայն այդ սենեակը, այլ և ամբողջ տունը լցրել էր այնպիսի տանջող ծանր հոտով, որ ոչ մի միջոցով չէր կարելի լինում վերացնել։ Նեխլիւդովին թւում էր, թէ ինքը այժմ էլ զգում է այդ հոտը։ Եւ նրա միտքն եկաւ, թէ ինչպէս մայրը, մահիցը մի օր առաջ, բռնելով նրա ուժեղ, սպիտակ ձեռքը իր ոս-

կրոտ ու սնացող ձեռքով, նայեց աչքերին ու ասաց՝ «Մի դա-
տապարտիր ինձ, Միտեա, եթէ պէտք եղածի պէս չեմ վարուել»
և տանջանքներից գունաթափ աչքերը արտասուակալեցին։ «Ինչ
զզուելի բան է», կրկին ասաց Նեխլիւդովը ինքն իրան, նայե-
լով այդ հոյակապ մարմարակերպ ուսերով ու կռներով և յաղ-
թական ժպիտով կիսամերկ կնոջը։ Պատկերի մերկ կուրծքը յի-
շեցրեց նրան մի ուրիշ ջահել կին, որին այդ օրերը նա տեսել
էր նոյնպէս կրծքաբաց։ Միսսին էր այդ, որ մի պատրուակ հնա-
րելով կանչել էր նրան մի երեկոյ իրանց մօտ, որպէս զի նա
տեսնէր իրան կրծքաբաց զգեստով, որով ինքը գնալու էր պա-
րահանդէս։ Նեխլիւդովը զզուանքով մտաբերեց նրա գեղեցիկ ու-
սերն ու կռները։ Եւ նրա կոպիտ, անասնաբարոյ հայրը իր ան-
ցեալով, իր անգթութեամբ, և այդ կասկածելի հռչակ վայելող
bel esprit մայրը։ Այդ բոլորը զզուելի էր և միևնոյն ժամանակ
ամօթալի։ Ամօթալի և խայտառակ, խայտառակ և ամօթալի։

«Չէ, չէ,—մտածում էր նա,—պէտք է ազատուել. ազատուել
այս բոլոր կեղծ ու պատիր յարաբերութիւններից թէ դէպի
Կորչագինները, թէ դէպի Մարիա Վասիլիեվնան, թէ դէպի Մնա-
ցեալ ամեն ինչ... Այո, ազատ չունչ քաշել։ Գնալ արտասահման,
Հռոմ, զբաղուել նկարով։—Նա յիշեց իր կասկածները իր տա-
ղանդի վերաբերմամբ։—Թող այդպէս լինի, միևնոյն է, թէկուզ
հէնց միմիայն ազատ չունչ քաշել։ Նախ մտնել Պօլիս, յետոյ
Հռոմ, միայն թէ այս երդուեալ դատաւորութեան ժամանակը
շուտով անց կենար։ Եւ այդ գործը մի կերպ կարգի գցուէր
փաստաբանի օգնութեամբ»։

Եւ յանկարծ նրա երևակայութեան մէջ չափազանց կեն-
դանի կերպով պատկերացաւ կալանաւոր Մասլօվան իր սև ու
չիլ աչքերով։ Ի՞նչպէս լաց եղաւ խեղճը մեղադրեալների վեր-
ջին խօսքի ժամանակ։ Նեխլիւդովը շտապ-շտապ ճմռեց ծխած
պապիրոսը, հանգցնելով մոխրամանի մէջ, յետոյ կպցրեց մի
ուրիշը ու սկսեց յետ ու առաջ մտնել գալ սենեակի մէջ։ Եւ մէկ
մէկի յետևից սկսեցին պատկերանալ նրա երևակայութեան մէջ
Մասլօվայի հետ անց կացրած բոպէները։ Յիշեց վերջին տեսակ-
ցութիւնը նրա հետ, այն անասնական կիրքը, որ այն ժամա-
նակ տիրապետեց իրան, և այն հիասթափութիւնը, որ ինքը
զգաց կրքին յագուրդ տալուց յետոյ։ Յիշեց սպիտակ զգեստը ու
կապոյտ ժապաւէնը, յիշեց Զատկի ճրագալոյցը։

«Այո, այդ գիշեր ես սիրում էի նրան,—իսկապէս սիրում,
լաւ, մաքուր սիրով,—սիրում էի ոչ միայն այդ գիշեր, այլ և ա-
ռաջ,—և ինչպէս էի սիրում,—այն ժամանակ, երբ առաջին ան-
դամ ապրում էի մօրաքոյրներիս մօտ և չարադրութիւն էի գր-

բում»։ Եւ նա յիշեց իրան այնպէս, ինչպէս այն ժամանակն էր։ Նա կարծես մի բոպէ զգաց այն ժամանակուան թարմութիւնը, կենսալից ջահելութիւնը, և սիրտը լցուեց կսկծալից տկարութեամբ։

Կարծես ինքը՝ էլ առաջուան մարդը չէր. տարբերութիւնը եղածի և այժմեանի մէջ՝ ահագին էր և նոյնչափ մեծ, եթէ ոչ աւելի, որքան այն տարբերութիւնը, որ կար այն Զատիկ գիշերը հկեղեցում աղօթող Կատիշպայի և այդ վաճառականի հետ քէֆ արած պոռնիկ կնոջ մէջ, որին իրանք դատում էին այս առաւօտ։ Այն ժամանակ ինքը ժիր, աշխոյժ, ազատ մի մարդ էր, որի առաջ բացուած էին անհուն հնարաւորութիւններ, իսկ այժմ նա զգում էր իրան բռնուած յիմար, դատարկ, սննպատակ ու գծուծ կեանքի ցանցի մէջ, որից նա ոչ մի ելք չէր տեսնում և նոյն իսկ, մեծ մասամբ, դուրս գալ չէր ցանկանում։ Նա յիշեց, թէ ինչպէս ինքը մի ժամանակ հպարտանում էր իր շիտակութեամբ. ինչպէս մի ժամանակ կանոն էր դրել իր համար միշտ ճշմարիտն ասել և յիրաւի ճշմարտախօս էր, և թէ ինչպէս այժմ ինքը ամբողջապէս խրուած էր ստութեան մէջ,—ամենասարսափելի ստութեան մէջ, այն ստութեան մէջ, որ իրան շրջապատող բոլոր մարդիկ ճշմարտութիւն էին համարում։ Եւ ոչ մի ելք չը կար,—գոնէ նա չէր տեսնում,—այդ ստութիւնից։ Եւ ինքը թաղուել էր նրա մէջ, սովորել էր նրան, վայելք էր զգում նրանից։

Ի՞նչպէս վարուէր Մարիա Վասիլիեվնայի և նրա ամուսնու հետ, որպէս զի կարողանար այնուհետև առանց ամաչելու նայել այդ ամուսնու և նրա երեխաների երեսին։ Ի՞նչպէս առանց ստութեան կանոնաւորէր իր յարաբերութիւնները Միսսիի հետ։ Ի՞նչպէս դուրս գար այն հակասութիւնից, որ առաջանում էր նրանից, որ ինքը հողատիրութիւնը ապօրինութիւն էր համարում և միևնոյն ժամանակ տիրում էր մօրից ժառանգած հողերին։ Ի՞նչպէս քաւէր իր մեղքը Կատիշայի առաջ։ Հօ չէ՞ր կարելի այդ բանը այդպէս թողնել։ «Չէ կարելի թողնել այն կնոջը, որին ես սիրում էի, և բաւականանալ նրանով, որ փաստաբանի վարձը կը վճարեմ ու կ'ազատեմ նրան տաժանակիր աշխատանքների պատժից, որին նա անհիմն կերպով է դատապարտուած։ Չէ կարելի մեղքը քաւել փողով, չէ կարելի այնպէս վարուել, ինչպէս ես այն ժամանակ վարուեցի, համոզուած լինելով, թէ ինչ որ պէտքն էր արեցի, փող տալով նրան»։

Եւ նա վառ կերպով յիշեց այն բոպէն, երբ, միջանցքում հանդիպելով Կատիշայի յետևից, փողը ճխտեց նրա ձեռքը ու փա-

խաւ։ «Ա՜խ, այդ փողը», սարսափով և զզուանքով, ինչպէս զգացել էր և այն ժամանակ, յիշեց նա այդ բոպէն։—Ա՜խ, ախ, ինչ զզուելի բան էր,—նոյնպէս, ինչպէս և առաջ, բարձրաձայն արտասանեց նա։—Միմիայն լիրբ մարդը, սրիկայ մարդը կարող է այդպէս վարուել։ Եւ ես եմ, ես, այդ լիրբը, այդ սրիկան,—բարձրաձայն արտասանեց նա։—Բայց մինթէ յիրաւի,—նա կանգ առաւ մի բոպէ,—մինթէ յիրաւի, լիրբ մարդ եմ ես։ Հապա ինչ եմ,—պատասխանեց նա ինքն իրան։—Եւ միայն այդ է մինթէ,—շարունակեց նա դատապարտել ինքն իրան։—Լրբութիւն չէ՞, ստորութիւն չէ՞ քո վերաբերմունքը դէպի Մարիա Վասիլիեվնան և նրա ամուսինը։ Իսկ քո վերաբերմունքը դէպի սեփականութիւնդ։ Պատրուակ բռնելով, թէ փողերը մօրիցդ են, օգտւում ես այն հարստութիւնից, որ ապօրինի ես համարում։ Եւ քո ամբողջ անգործ ու անառակ կեանքը։ Եւ այդ բոլորի պսակը՝ քո վարմունքը Կատիշայի հետ։ Լիրբ մարդ, ստոր մարդ։ Նրանք (մարդիկ), ինչպէս ուզում են, թող դատեն իմ մասին, նրանց ես կարող եմ խաբել, բայց ինձ հօ չեմ կարող խաբել»։

Եւ յանկարծ նա հասկացաւ, որ այն զզուանքը, որ ինքը զգում էր վերջին ժամանակ դէպի մարդիկ, մանաւանդ այսօր դէպի Սօֆիա Վասիլիեվնան, Միսսին ու Կօրնէյը, իսկապէս զզուանք էր դէպի ինքն իրան։ Եւ զարմանալի բան է, սեփական ստորութեան այդ գիտակցութեան մէջ բացի ցաւից կար և սփոփիչ ու հանգստացնող զգացմունք։

Այդ առաջին անգամը չէր, որ Նեխլիւդովը զբաղւում էր, ինչպէս ինքն ասում էր, «խիղճը խստակելով»։ Այդպէս անուանում էր նա հոգեկան այնպիսի դրութիւն, երբ,—չատ անգամ երկար ժամանակ անցնելուց յետոյ,—յանկարծ զգալով, որ ներքին կեանքը դանդաղ է ընթանում, կամ նոյն իսկ կանգ է առնում, սկսում էր խստակել այն բոլոր փոորը, որ, կիտուելով նրա հոգու մէջ, պատճառ էր դառնում այդ դադարման։

Այդպիսի սթափումներից յետոյ Նեխլիւդովը ամեն անգամ կանոններ էր կազմում իր համար, որոնց մտադրւում էր հետեւել ընդ միշտ,—օրագիր էր գրում և նոր կեանք էր սկսում, որ յուսով էր լինում այլևս չը փոխել երբէք,—turning a new leaf *),—ինչպէս ասում էր նա ինքն իրան։ Բայց ամեն անգամ աշխարհի հրապոյրները գրաւում էին նրան, և նա, անենկատելի կերպով, նորից ընկնում էր և յաճախ աւելի ցած, քան առաջ։

Այդպէս նա մի քանի անգամ մաքրուել էր և բարձրացել. առաջին անգամ այդ պատահել էր նրա հետ այն ժամանակ,

*) Նոր էջ բանալով։

երբ նա ամառը եկաւ մօրաքոյրների մօտ։ Ամենազուարթուն, ամենաոգեորուած սթափումն էր այդ։ Եւ նրա հետևանքները տևեցին բաւական երկար ժամանակ։ Ցետոյ նոյնպիսի սթափումն էր այն ժամանակ, երբ նա դուրս եկաւ քաղաքացիական ծառայութիւնից և, անձնազոհութեան տենչով, պատերազմի ժամանակ զինուորական ծառայութեան մտաւ։ Բայց այդտեղ հոգին շատ շուտով փսորակալեց։ Ցետոյ սթափումն էր այն ժամանակ, երբ նա դուրս եկաւ ծառայութիւնից և գնայ արտասահման ու սկսեց պարապել նկարչութեամբ։

Այն ժամանակից մինչև այդ օրը երկար միջոց էր անցել առանց խտակման, ուստի և երբէք նրա հոգին այդքան փսորակալած չէր եղել, երբէք այնպիսի հակասութիւն չէր եղել այն բանի մէջ, ինչ որ պահանջում էր նրա խիղճը, և այն կեանքի մէջ, որ նա վարում էր։ Այժմ նա տեսաւ այդ ահագին տարբերութիւնը և սարսափեց։

Այդ տարբերութիւնը այնքան մեծ էր, նրա հոգին այնքան էր աղտոտուել, որ առաջին րոպէին նա յոյս չունէր, թէ կարող է այլ ևս մաքրել այդքան աղտը։ «Չէ՞ որ արդէն փորձ արեցիր կատարելագործուել, աւելի լաւ մարդ դառնալ, ու ոչինչ դուրս չեկաւ,—ասում էր նրա հոգու մէջ հրապուրչի ձայնը,—էլ ինչ միտք ունի նորից փորձել։ Հօ մենակ դու չես. ամենքն են այդպէս, կեանքն է այդպէս», ասում էր այդ ձայնը։ Բայց այն աղտ, հոգեկան էակը, որ է միակ ճշմարիտը, միակ հզօրը, միակ յաւիտենականը, արդէն զարթել էր Նեխլիւդովի մէջ։ Եւ նա չէր կարող չը հաւատալ այդ էակին։ Որքան էլ ահագին լինէր տարածութիւնը այն բանի մէջ, որ նա էր, և այն բանի մէջ, որ նա ուզում էր լինել,—զարթած հոգեկան էակի համար ամեն ինչ հնարաւոր էր թւում։

«Կը պատռեմ այդ ստութեան ցանցը, որ կաչկանդում է ինձ, կը պատռեմ, ինչքան էլ ծանր լինի այդ ինձ համար, ամեն բանում և ամենքին կ'ասեմ միայն ճշմարիտը և կ'անեմ միայն այն, ինչ որ արդար է,—վճռողաբար ու բարձրաձայն ասաց նա ինքն իրան։—Շիտակ կ'ասեմ Միսսիին, որ ես անառակ մարդ եմ և չեմ կարող պսակուել նրա հետ ու մինչև այժմ զուր էի տանջում նրան. կ'ասեմ Մարիա Վասիլիեվնային (աղնուականութեան պարագլխի կնոջը),—չէ, նրան աւելորդ է ասելը,—կ'ասեմ նրա մարդուն, որ լիրբ արարած եմ և խարում էի նրան. ժառանգութեանս վերաբերմամբ այնպէս կը կարգադրեմ, որ արդար լինի։ Կատիուշային կ'ասեմ, որ ես լիրբ մարդ եմ ու մեղաւոր եմ նրա առաջ, և ձեռքիցս եկած ամեն բան կ'անեմ

նրա վիճակը թեթևացնելու համար։ Այո, կ'երթամ, կը տեսնուեմ հետը ու ներողութիւն կը խնդրեմ։ Այո, ներողութիւն կը խնդրեմ, ինչպէս խնդրում են երեխաները»։

Նա կանգ առաւ։

—Կը պսակուեմ հետը, եթէ որ պէտք լինի։

Նա կանգ առաւ, ձեռները կցեց, ինչպէս անում էր փոքրիկ ժամանակը, բարձրացրեց աչքերը դէպի վերև և ասաց.

—Տէր, օգնիր ինձ, խելամուտ արա ինձ, եկ և բնակիր իմ մէջ, և մաքրիր ինձ ամեն պղծութիւնից։

Նա աղօթում էր, աղաչում էր Աստուծուց օգնել իրան, մաքրել իրան, և սակայն արդէն կատարուել էր նրա խնդրածը։ Նա զգաց ոչ միայն ազատութիւն, զուարթութիւն և կեանքի բերկրութիւն, այլ և բարիի ամբողջ զօրութիւնը։ Նա այժմ ընդունակ էր զգում իրան անել մարդու ձեռքից եկած բոլոր ամենալաւ բաները։

Նրա աչքերում արտասունք կար, երբ նա ասում էր ինքն իրան այդ բանը,—և՛ լաւ, և՛ վատ արտասունք. լաւ, որովհետև նրա աղբիւրը հրճուանքն էր, այն գիտակցութիւնը, որ նրա մէջ զարթել էր այն հոգեկան էակը, որ այնքան տարիներ քնած էր նրա մէջ, և վատ, որովհետև նրա աղբիւրը խանդաղատումն էր իր անձի վրայ, իր առաքինութեան վրայ։

Նա շոր զգաց։ Մօտեցաւ պատուհանին ու բաց արեց։ Պատուհանը նայում էր պարտէզին։ Հանդարտ ու զով լուսնկայ գիշեր էր։ Փողոցում ինչ-որ կառքի դռոց լսուեց ու յետոյ ամեն ինչ խաղաղուեց։ Ուղիղ պատուհանի տակին երևում էր բարձր սօսիի տերևաթափ ճիւղերի ստուերը, որ իր բոլոր ծուռ ու մուռ խազերով որոշ նկատւում էր մաքրած հրապարակի աւազի վրայ։ Զախակողմում երևում էր կառքատան կտուրը, որ սպիտակ էր թւում լուսնի պայծառ լոյսով. դէպի առաջակողմը երևում էին ծառերի իրար խճճուած ճիւղերը, որոնց յետեից տեսնւում էր ցանկապատի սև ստուերը։ Նեխլիւդով նայում էր լուսնի շողերով լուսաւորուած պարտէզին ու կտուրին, նայում էր սօսիի ստուերին, ականջ էր դնում լսուող ձայներին և ծծում դրսեի թարմ ու կենդարար օդը։

«Ի՜նչ լաւ է, ինչ լաւ է, Տէր Աստուած, ինչ լաւ է», ասում էր նա ինքն իրան այն բանի մասին, որ զգում էր իր հոգու մէջ։

—

XXIX

Անսովոր տեղովը տանհինգ վերստ քարած փողոցներով անցնելուց յետոյ Մասլովան, հասաւ բանտը միայն երեկոյեան ժամի 6-ին, յոգնած ու ցաւատանջ ոտներով, քաղցած փորով և սպանուած՝ անսպասելի խիստ դատավճռից։

Երբ, դեռ նիստի ընդմիջումներից մէկի ժամանակ, սպասաւորները նրա մօտ նախաճաշում էին, ցամաք հաց ու պնդախաշ՝ ձու ուտելով, նրա բերնի ջուրը սկսեց գնալ և նա զգաց, որ ինքը քաղցած է, բայց իր համար ստորացուցիչ էր համարում նրանցից ուտելու բան խնդրել։ Իսկ երբ մի երեք ժամ էլ անցաւ դրա վրայ, էլ քաղցը անց կացաւ և նա թուլութիւն էր միայն զգում։ Այդ դրութեան մէջ էր նա, երբ լսեց անակնկալ դատավճիռը։ Առաջին րոպէին նա կարծեց, թէ սխալ է լսել, չէր կարողանում միանգամից հաւատալ լսածին, չէր կարողանում կապել իր մտապատկերը տաժանապարտի մտապատկերի հետ։ Բայց տեսնելով դատաւորների հանգիստ ու գործաղբաղ դէմքերը, տեսնելով, որ երդուեալ ատենակալներն էլ այդ վճիռը ընդունեցին իբրև ամենաբնական մի բան, նա վրդովուեց ու աղաղակեց բարձրաձայն, որ ինքը մեղաւոր չէ։ Տեսնելով և այն, որ իր աղաղակն էլ ընդունուեց իբրև բոլորովին բնական ու սպասելի բան, որ ոչինչ փոփոխութիւն չէր կարող առաջ բերել, նա լաց եղաւ, զգալով, որ պէտք է հպատակուել իր վրայ կատարուած անարդարութեանը, որ այնքան անգութ բան էր և այնքան զարմանք ազդեց իրան։ Զարմացնում էր նրան մանաւանդ այն, որ իրան այդպէս անգթաբար դատապարտեցին տղամարդիկ,—չահէլ, ոչ ծեր տղամարդիկ, այն տղամարդիկ, որոնք միշտ այնքան փաղաքշաբար էին նայում նրա վրայ։ Դրանցից մէկին,—դատախազի օգնականին,—նա մի ժամանակ բոլորովին ուրիշ տրամադրութեան մէջ էր տեսել։ Հէնց այսօր էլ, այն միջոցին, երբ նա կալանաւորների սենեակում նստած սպասում էր դատի սկսուելուն, ինչպէս նաև նիստի ընդմիջումների ժամանակ, նա տեսնում էր, թէ ինչպէս այդ տղամարդիկ, ձեացնելով, թէ ուրիշ գործով են գնում, անց էին կենում դռան մօտով կամ մտնում էին սենեակը միմիայն այն նպատակով, որ նայէին նրա վրայ։ Եւ յանկարծ այդ նոյն տղամարդիկ ինչ-որ պատճառով դատապարտեցին նրան տաժանակիր աշխատանքների, չը նայելով, որ նա անմեղ էր այն բանում, ինչում նրան մեղադրում էին։ Նա սկզբում լալիս էր, բայց յետոյ հանդարտուեց և կատարեալ բթացման դրութեան մէջ նստած կալանա-

ւորների սենեակում՝ սպասում էր, որ բանտ ուղարկեն իրանց։ Մի բան էր միայն այժմ ուզում Նրա սիրտը,—ծիծել։ Նրան այդ դրութեան մէջ գտան Բօչկովան ու Կարտինկինը, որոնց, դատավճիռը կարդալուց յետոյ, բերեցին նոյն սենեակը։ Բօչկովան իսկոյն և եթ սկսեց հայհոյել Մասլովային ու տաժանապարտ անուանել Նրան։

—Հը, չատ բան ընկաւ ձեռքդ։ Արդարացար։ Հօ չը կարողացար դուրս պրծնել, անզգամ։ Հօ կերար, արժան պատիժդ ստացար։ Սիբիրում հօ չես կարող շարունակել ֆրանտութիւնդ։

Մասլովան նստած էր, ձեռքերը խալաթի թեքերի մէջ խրած ու գլուխը ցած քաշ արած և անշարժ նայում էր, երկու քայլաչափ դէպի առաջ, կոխուռուած տախտակամածին։ Լսելով Բօչկովայի հայհոյանքը, նա ասաց միայն.

—Ես հօ ձեռք չեմ տալիս ձեզ, դուք էլ հանգիստ թողէք ինձ։ Ես հօ ձեռք չեմ տալիս ձեզ,—կրկնեց նա մի քանի անգամ ու յետոյ բոլորովին լռեց։ Կենդանացաւ նա միայն այն ժամանակ, երբ Բօչկովային ու Կարտինկինին տարան ու ներս մտաւ սպասաւորը, որ երեք ռուբլի փող բերեց Նրան։

—Դու՞ ես Մասլովան,—հարցրեց նա։

—Ա՛ռ, աղջիկպարոնը ուղարկեց քեզ,—ասաց նա, տալով փողը։

—Ի՞նչ աղջիկպարոն։

—Դէ վեր կալ, գլուխ չունեմ քո հետ երկար ու բարակ խօսելու։

Այդ փողը Կիտաեվան էր ուղարկել։ Դատարանից դուրս գալիս նա դիմեց դատական պրիստավին, հարցնելով, թէ կարող էր արդեօք մի քիչ փող ուղարկել Մասլովային։ Դատական պրիստավն ասաց, որ կարող է։ Թոյլտուութիւնը ստանալով, Կիտաեվան թխլիկ ու սպիտակ ձեռքից հանեց քարայծենի (замшевый) երեք կոճակաւոր ձեռնոցը, մետաքսէ չրջազգեստի յետեւի գրպանից հանեց մօդայական քսակը և իր վաստակած արժէթղթերից նոր կտրած կտրոնների բաւական մեծ քանակութիւնից ընտրելով մէկը,—2 ր. 50 կ. արժողութեամբ,—ու աւելցնելով վրան երկու քսան կոպէկանոց ու մի հատ տաս կոպէկանոց, տուեց պրիստավին։ Պրիստավը կանչեց սպասաւորին ու նուիրատուի ներկայութեամբ յանձնեց այդ փողը Նրան։

—Խնդրեմ, ճշտութեամբ յանձնէք,—ասաց Կարոլինա Ալբերտովնան սպասաւորին։

Սպասաւորը նեղացաւ այդ անվստահութիւնից, և այդ էր պատճառը, որ նա այնպէս զայրացած խօսեց Մասլովայի հետ։

Մասլովան ուրախացաւ փող ստանալով, որովհետև այդ

փողով նա կարող էր ձեռք բերել այն, որ նրա միակ ցանկութեան առարկան էր այժմ։

«Ա՜խ, մի կերպ պապիրոս ընկնէր ձեռքս ու ծուխը ծծէի», մտածում էր նա և նրա բոլոր մտածմունքները կենտրոնացան ծխելու ցանկութեան վրայ։ Այնքան սաստիկ էր նրա մէջ այդ ցանկութիւնը, որ նա ագահաբար ներս էր ծծում օդը, երբ նրա մէջ զգացւում էր թուխունի ծխի հոտ, որ լցւում էր միջանցքը առանձնասենեակի դռնից։ Բայց պէտք եղաւ դեռ երկար սպասել, որովհետև քարտուղարը պէտք է նրան բաց թողնէր գնալու, իսկ նա մոռացել էր մեղադրեալների մասին և սկսել էր փաստաբաններից մէկի հետ խօսել ու վիճել ինչ-որ յօդուածի մասին։

Վերջապէս, ժամի 4-ից անց նրան բաց թողեցին և նրան ուղեկցող երկու պահապան զինուորները դուրս տարան նրան դատարանի յետին դռնից։ Դեռ դատարանի սրահից դուրս չեկած, Մասլօվան 20 կոպէկ տուեց զինուորներից մէկին ու խնդրեց հաց ու պապիրոս առնել։ Զինուորը ծիծաղեց, վերցրեց փողը ու ասաց՝ «Շատ լաւ, կ'առնեմ», և յիրաւի ազնուաբար առաւ հացն էլ, պապիրոսն էլ ու յետ տուեց փողի մնացորդը։ Ճանապարհին չէր կարելի ծխել, այնպէս որ բանտին մօտենալիս էլ Մասլօվան զգում էր ծխելու՝ յագուրդ չը ստացած սաստիկ ցանկութիւն։ Այն միջոցին, երբ նա հասաւ բանտի դռանը, երկաթուղու գնացքից բերեցին հարիւրի չափ կալանաւորներ։ Միջանցքում նա հանդիպեց նրանց։

Կալանաւորները—միրուքաւոր ու ածիլուած, ծեր ու երիտասարդ, ռուս ու այլազգի, ոմանք՝ գլուխների կէսը ածիլած—մտան նեքսն զրնգզրնգացնելով ոտների շղթաները և լցրեցին սրահը փոշիով, ոտնաձայնով, խօսակցութեան աղմուկով և քըրտինքի կծու հոտով։ Մասլօվայի կողքով անցնելիս նրանք՝ բոլորն էլ շուռ էին գալիս, նայում նրան, իսկ ոմանք մօտենում էին նրան ու սկսում հետն ընկնել։

—Ա՜յ աղջիկ, լաւն է, ես իմ Աստուածը,—ասաց մէկը։ —Բարև, քեռակին,—ասաց մի ուրիշը, աչքով անելով։ Մէկն էլ,—սև բեխերով, ածիլած երեսով ու կապոյտին տուող ածիլած ծործորակով մի թուխ-թուխ կալանաւոր,—վազ տուեց նրա մօտ, զրնգզրնգան շղթաների մէջ կապ ընկնող ոտներով, ու գրկեց նրան։

—Հը՞, չը ճանաչեցիր սիրեկանիդ։ Բաւական է քրքրուես, բացականչեց նա, ժանիքները բաց անելով ու աչքերը պսպղացնելով, երբ Մասլօվան յետ հրեց նրան։

—Այդ ինչ ես անում, սրիկայ,—գոռաց, յետևից մօտենալով, բանտապետի օգնականը։

Կալանաւորը կուչ եկաւ ու ձեռաց յետ քաշուեց։ Իսկ օգնականը վրայ պրծաւ դէպի Մասլովան։

—Դու ինչ ես անում այստեղ։

Մասլովան ուզում էր ասել, որ իրան նոր բերեցին դատարանից, բայց այնպէս յոգնել էր, որ ալարում էր խօսել։

—Դատարանիցն է, ձերդ բարեծննդութիւն,—ասաց ուղեկցող զինուորներից աւագը, դուրս գալով անցնողների առջևը և ձեռքը տանելով գլխարկին։

—Դէ ուրեմն յանձնիր գլխաւոր բանտապահին։ Թէ չէ ինչ անկարգութիւն է այդ։

—Լսում եմ, ձերդ բարեծննդութիւն։

—Սօկոլօվ։ Ընդունիր,—գոռաց բանտապետի օգնականը։

Գլխաւոր բանտապահը մօտեցաւ, բարկացած հրեց Մասլովայի ուսին ու, գլխով նշան անելով, տարաւ նրան կանանց միջանցքը։ Կանանց միջանցքում նրան ոտից մինչև գլուխ տընտղեցին, խուզարկեցին և վրան ոչինչ չը գտնելով (պապիրոսի արկղիկը խրել էր հացի մէջ), ներս տարան նոյն սենեակը, որտեղից նա դուրս էր եկել առաւօտեան։

XXX

Մասլովայի կալանաւորութեան սենեակը 9 արշին երկայնութեամբ ու 7 արշին լայնութեամբ մի երկարուկ սենեակ էր՝ երկու պատուհանով, դուրս ընկած ու գաջը վրայից թափած վառարանով և չորացած տախտակներից բաղկացած տախտերով, որոնք բռնում էին ամբողջ տարածութեան երկու երրորդական մասը։ Մէջտեղում, դռան դիմացը, կար մի հատ մթնագոյն սուրբ պատկեր, որին մի մեղրամոմ էր կպցրած, իսկ մոմի տակը կախուած էր անթառամ ծաղիկների մի փոշոտած փունջ։ Դռան յետևում ձախակողմը տախտակամածի վրայ երևում էր մի սնացած տեղ, ուր դրուած էր մի գարշահոտ աման։ Հէնց նոր տեղի էր ունեցել վերաստուգումը և կանանց արդէն կողպել էին իրանց սենեակներում գիշերուան համար։

Այդ սենեակում տասնհինգ հոգի էին կենում,—տասներկու կին և երեք երեխայ։

Դեռ բոլորովին լոյս էր և կանանցից միայն երկուսն էին պառկած տախտերի վրայ, մէկը,—խալաթը գլխին քաշած,—մի խենթ կին էր, որին կալանաւորել էին անցագիր չունենալու-

համար,—դա միշտ քնած էր լինում,—միւսը՝ մի թոքախտաւոր, որ բանտարգելութեան էր դատապարտուած գողութեան համար։ Այդ մէկը քնած չէր, այլ միայն պառկել էր, խալաթը գլխատակը դրած ու աչքերը լայն բացած, և չը հաղալու համար մեծ դժուարութեամբ զսպում էր խուխը, որ լցրել էր կոկորդը ու խուտուտ էր ածում։ Մնացած կանայք,—բոլորն էլ գլխաբաց ու միայն անթափ քաթանէ շապիկներ հագած,—ոմանք տախտերի վրայ նստած կար էին անում, ոմանք էլ պատուհանի մօտ կանգնած նայում էին բակովը անցնող կալանաւորների վրայ։ Կար անող երեք կանանցից մէկը, Կօրաբլեօվան, Մասլօվային ճանապարհ դնող պառաւն էր, մռայլ տեսքով, խոժոռուած ու խորշոմած դէմքով, կղակի տակին տոպրակի նման կախուած կաշիով, բարձր հասակով, քունքերի կողմը սպիտակ ընկած չէկ մազերի կարճ ծամով ու թշի վրայ մազոտ խալով մի կին։ Այդ պառաւը տաժանակիր աշխատանքների էր դատապարտուած մարդուն կացինով սպանելու համար։ Իսկ մարդուն սպանել էր այն պատճառով, որ նա ծուռ մտքով էր սկսել վարուել նրա աղջկայ հետ։ Կօրաբլեօվան այդ սենեակի ընտրուած վերակացուն էր և խմիչքեղէն էր ծախում իր ընկերուհիներին։ Նա կարում էր ակնոցը աչքերին և ասեղը գիւղացավարի բռնած իր մեծ աշխատաւոր ձեռքերում—երեք մատով հուլ տուած ու ծայրը դէպի ինքը։ Նրա կողքին նստած նոյնպէս քաթանէ տոպրակներ էր կարում կարճ հասակով, պաճոյ քթով և մանր ու սև աչքերով մի սեւաւուն բարեհոգի ու շատախօս կին։ Դա առաջ ծառայում էր երկաթուղու գծի վրայ և դատապարտուած էր երեք ամիս բանտարկութեան, որովհետև գնացքը անցնելիս չէր դուրս եկել ու դրօշակը ցոյց տուել և գնացքին դժբախտութիւն էր պատահել։ Կար անող կանանցից երրորդը Ֆեդօսեան էր,—Ֆենիչկան, ինչպէս նրան անուանում էին ընկերուհիները,—սպիտակ ու կարմիր երեսով, մանկական պայծառ ու կապտագոյն աչքերով և փոքրիկ գլխի շուրջը փաթաթուած երկու երկար ու չէկ հիւսերով մի բոլորովին ջահել ու շատ սիրունատես կին, որ բանտ էր ընկել, որովհետև փորձ էր արել մարդուն թունաւորել։ Նրան մարդու էին տուել 16 տարեկան մատաղ հասակում և նա այդ փորձն արել էր պսակուելուց անմիջապէս յետոյ։ Այն 8 ամսուայ ընթացքում, երբ նա երաշխաւորութեամբ բաց թողնուած սպասում էր դատին, նա ոչ միայն հաշտուել էր իր մարդու հետ, այլ և սկսել էր այնպէս սիրել նրան, որ երբ դատի ժամանակը հասաւ, նա ու մարդը ապրում էին իրար հետ ամենայն քաղցրութեամբ ու սիրով։ Զը նայելով, որ թէ մարդը, թէ սկեսրայրը և թէ մանաւանդ սկեսուրը, որ սկսել

էր սաստիկ սիրել նրան, ամեն կերպ աշխատում էին դատի ժամանակ արդարացնել նրան, դատաւորները դատապարտեցին նրան տաժարակիր աշխատանքների։ Այդ բարի, ուրախ և յաճախաժպիտ Ցեղօսեան, որի տախտը Մասլօվայի տախտի կողքին էր, ոչ միայն սիրեց Մասլօվային, այլ և պարտք էր համարում հոգ տանել նրա վրայ ու ծառայել նրան։ Ուրիշ երկու հոգի էլ անգործ նստած էին տախտերի վրայ, մէկը,—մօտ քառասուն տարեկան, գունատ ու նիհար դէմքով մի կին, որ մի ժամանակ, երևի, շատ սիրուն էր եղել, իսկ այժմ այդպէս նիհար էր ու գունատ,—երեխային գրկած՝ կաթ էր տալիս երկար ու սպիտակ ծծից։ Նրա յանցանքը նրանումն էր եղել, որ երբ նրանց գիւղից տանում էին մի նորակոչ զինուորի, որին, գիւղացիների կարծիքով, ապօրինի կերպով էին զինուոր տանում, ժողովուրդը պրիստավի ճանապարհը կտրել էր ու այդ նորակոչին խլել ձեռքիցը, իսկ այդ կինը, որ ապօրինի կերպով զինուոր տարուողի մօրաքոյրն էր, առաջինն էր եղել այն ձիու տանձը բռնողը, որով տանում էին նորակոչին։ Անգործ նստած կանանցից միւսը մի ամբողջապէս խորշոմակալած բարեհոգի պառաւ էր՝ կարճ հասակով, սպիտակ մազերով ու կուզիկ մէջքով։ Այդ պառաւը նստած էր վառարանի կողքի տախտի վրայ և այնպէս էր ձևացնում, իբր թէ ուզում էր բռնել մազերը կարճ խուզած հաստափոր չորս տարեկան մի աղջի, որ քրքջալով վազվզում էր նրա մօտով։ Շապկահանց երեխան վազվզում էր նրա մօտով ու շարունակ կրկնում միևնոյն խօսքերը —հը՞, հօ չը բռնեցիր։ Այդ պառաւը, որ իր որդու հետ միասին մեղադրւում էր հրդեհաձգութեան մէջ, տանում էր իր բանտարգելութիւնը ամենայն բարեսրտութեամբ, դարդ անելով միայն իր որդու մասին, որ նրա հետ միաժամանակ նստած էր բանտում, բայց աւելի ևս իր ծերուկի մասին, որ, պառաւի կարծիքով, բոլորորին կ'ոչնչակալէր, որովհետև հարսը տանից հեռացել էր ու նրան լողացնող չը կար։

Բացի այդ եօթ կանանցից, չորսն էլ կանգնած էին բաց պատուհաններից մէկի մօտ և, երկաթէ վանդակներից բռնած, նշաններով ու աղաղակներով բանակցում էին բակով անցնող նոյն կալանաւորների հետ, որոնց Մասլօվան հանդիպեց բանտը մտնելիս։ Այդ կանանցից մէկը, որ բանտարկութեան էր դատապարտուած գողութեան համար, մի խոշոր, ծանրաշարժ ու կարմրաչէկ կին էր, կախ ընկած կաշով, սպիտակադեղնագոյն ու պեպէնոտ երեսով, կոներով ու հաստ վզով, որ դուրս էր ցցուած բաց օձիքի մէջից։ Նա պատուհանի միջով խռպոտ ձայնով գոռգոռում էր, արտասանելով անվայել խօսքեր։ Նրա կողքին

քին կանգնած էր մի՝ տաս տարեկան աղջկայ հասակ ունեցող անչէնք անշնորհք ու սևուկ կալանաւորուհի, երկար մէջքով ու բոլորովին կարճ ոտներով։ Նրա դէմքը կարմիր էր ու բծոտ, աչքերը սև ու իրարից հեռու-հեռու և շրթունքները կարճ ու հաստ, այնպէս որ չէին ծածկում սպիտակ ու դուրս ցցուած ատամները։ Նա ծղրտաձայն ու ընդհատ-ընդհատ ծիծաղում էր, նայելով այն բանին, ինչ որ կատարւում էր բակում։ Այդ կալանաւորուհին, որ պճնամոլութեան պատճառով Խորոշավկա էր կոչւում, դատի էր ենթարկուած գողութեան և հրկիզութեան համար։ Նրանց յետևին կանգնած էր մի ողորմելի տեսքով, սաստիկ կեղտոտ մոխրագոյն շապկով ու ահագին փորով նիհար ու ջլուտ յղի կին, որ դատի էր ենթարկուած ուրիշի արած գողութիւնը ծածկելու համար։ Այդ կինը չէր խօսում, բայց ամբողջ ժամանակը խրախուսաբար ու խանդաղատօրէն ժպտում էր, նայելով այն բանին, ինչ որ տեղի էր ունենում բակում։ Պատուհանի մօտ կանգնած չորրորդ կալանաւորուհին, որ պատժի էր ենթարկուած գաղտնի գինեվաճառութեան համար, մի թիկնաւէտ ու կարճահասակ գեղջկուհի էր սաստիկ դուրս պրծած աչքերով և բարեհոգի դէմքով։ Այդ կինը,—որ այն պառաւի հետ խաղացող տղայի մայրն էր և բացի այդ տղայից մի եօթ տարեկան աղջիկ էլ ունէր ու երկուսին էլ հետը բերել էր բանտը, որովհետև տանը ոչ ոք չը կար, որ մօտը թողնէր,—միւսների նման նոյնպէս նայում էր պատուհանից, բայց չէր դադարեցնում գուլպայ գործելը և հակակրութեամբ խոժոռւում էր ու փակում աչքերը, լսելով բակովը անցնող կալանաւորների ասածները։ Իսկ նրա եօթ տարեկան հերարձակ չէկ աղջիկը, որ շապկահանց կանգնած էր կարմրաչէկ կնոջ կողքին և փոքրիկ ու վտիտ ձեռքովը բռնած Նրա ներքնազգեստից, յառած աչքերով ուշադրութեամբ ականջ էր դնում այն հայհոյական խօսքերին, որ կալանաւոր կանայք ու տղամարդիկ ասում էին իրար, և չչունչով, կարծես անգիր անելու համար, կրկնում էր մտքումը։ Տասներկուերորդ կալանաւորուհին, որ տիրացուի աղջիկ էր, խեղդել էր իր զաւակին ջրհորում։ Դա մի բարձրահասակ ու գեղակազմ աղջիկ էր դուրս պրծած աչքերով և խճճուած մազերով, որոնք դուրս էին պրծած կարճ ու հաստ չիկագոյն հիւսի մէջից։ Նա, առանց ամենևին ուշադրութիւն դարձնելու իր շուրջը կատարուածի վրայ, բոբիկ ու միայն մի կեղտոտ մոխրագոյն շապիկ հագին, յետ ու առաջ էր գնում սենեակի ազատ մնացած տեղում, յանկարծ արագ շուռ գալով, պատին հանելիս։

—

XXXI

Երբ կողպէքը զրնգաց և Մասլովային ներս քցեցին սենեակը, ամենքը շուռ եկան նրա կողմը։ Նոյն իսկ տիրացուի աղջիկը մի բոպէ կանգ առաւ, յօնքերը վեր բարձրացնելով նայեց Մասլովային, բայց ոչինչ չասաց ու իսկոյն սկսեց յետ ու առաջ գնալ իր լայն-լայն ու վճռական քայլերով։ Կօրաբլեւովան ասեղը խրեց անթափ քաթանի մէջ ու հարցական հայեացքը ակնոցի միջով յառեց Մասլովայի վրայ։

—Է՜հ, վերադարձար։ Իսկ ես կարծում էի, թէ կ'արդարացնեն,—ասաց նա իր խռպոտ ու հաստ, գրեթէ առնական ձայնով։—Ինչպէս երեւում է, Սիբիր են վճռել։

—Ես ու մօրաքոյրն էլ, հոգիս, խօսում էինք, թէ կարելի է յանկարծ ազատ թողնեն։ Աշխարհք է, ինչ ասես որ չի լինի։ Մարդ որ բարի ժամին է պատահում, դեռ փող էլ են տալիս,—իսկոյն սկսեց խօսել իր երգեցիկ ձայնով բանտապահուհին։—Բայց մեր կարծածի հակառակը դուրս եկաւ։ Աստուծու բաներն է, հոգիս, ով կարող է իմանալ,—միալար խօսում էր նա իր փաղաքշիչ ու քաղցր ձայնով։

—Մի՞թէ դատապարտեցին,—կարեկից քնքշութեամբ հարցրեց Ֆեդոսեան, իր բաց-կապտագոյն մանկական աչքերով նայելով Մասլովային, և նրա ամբողջ զուարթ ու մատղաշ դէմքը այնպէս այլայլուեց, կարծես թէ նա պատրաստւում էր լալ։

Մասլովան ոչ մի պատասխան չը տուեց և լուռ անցաւ գնաց իր տեղը, որ ծայրից երկրորդն էր, Կօրաբլեւովայի կողքին, ու նստեց իր տախտի վրայ։

—Ով գիտի իսկի բան չես կերել,—ասաց Ֆեդոսեան, տեղիցը վեր կենալով ու մօտենալով Մասլովային։

Մասլովան, առանց պատասխան տալու, ձեռքի հացը դրեց գլխավերևը ու սկսեց հանուել,—հանեց փոշոտած խալաթը և սև ու գանգուր մազերի վրայից կապած գլխաշորը ու նըստեց։

Տախտի միւս ծայրում երեխայի հետ խաղացող կուզիկ պառաւը նոյնպէս մօտեցաւ Մասլովային ու կանգնեց նրա դիմացը։

—Ց՜ը, ց՜ը, ց՜ը,—բացականչեց նա, կարեկցաբար թափ տալով գլուխը։

Տղան նոյնպէս մօտեցաւ պառաւի յետևից և լայն չռելով աչքերը ու անկիւնաձև դուրս ցցելով վերին շրթունքը, աչքը տնկեց Մասլովայի բերած հացերի վրայ։ Այն բոլորից յետոյ,

ինչ որ պատահել էր այդ օրը իրան, տեսնելով այդ բոլոր համակիր դէմքերը, Մասլովան քիչ մնաց որ լար և նրա շրթունքները դողդողացին։ Բայց նա աշխատում էր զսպել լացը և կարողանում էր զսպել, մինչև այն ժամանակ, երբ մօտեցան նրան պառաւն ու փոքրիկ տղան։ Բայց երբ լսեց պառաւի բարի ու կարեկցական բացականչութիւնը և մանաւանդ երբ աչքերը հանդիպեցին երեխայի աչքերին, որ իր լուրջը հայեացքը հացերից դարձրել էր նրա վրայ, նա այլ ևս չը կարողացաւ լացը պահել։ Ամբողջ դէմքը դողդողաց և նա սկսեց հեկեկալ։

—Ես քեզ ասում էի, որ կարգին փաստաբան գտնես,—ասաց Կօրաբլեօվան։—Հը, Սիբիր վճռեցին,—հարցրեց նա։

Մասլովան ուզում էր պատասխանել, բայց չը կարողացաւ և առանց խօսելու, հեկեկալով, հանեց հացի մէջից պապիրոսների արկղիկը, որի վրայ նկարուած էր մի շատ բարձր սանրուած մազերով ու եռանկիւնաձև բաց կրծքով կարմրերես կին, ու տուեց Կօրաբլեօվային։ Կօրաբլեօվան նայեց պատկերին, յանդիմանօրէն շարժեց գլուխը, գլխաւորապէս այն բանի համար, որ Մասլովան այդպէս անպէտք կերպով էր ծախսում փողերը, և մի պապիրոս հանելով, կպցրեց՝ լամպի վրայ բռնելով ներս ծծեց ծուխը ու յետոյ տուեց Մասլովային։ Մասլովան, առանց լացը դադարեցնելու, սկսեց ագահաբար կում-կում ծծել ու յետոյ բաց թողնել թութունի ծուխը։

—Տաժանակիր աշխատանքներ,—ասաց նա հեծկլտալով։

—Աստուած չունեն այդ անիծած արիւնախում գազանները,—ասաց Կօրաբլեօվան։—Անմեղ տեղը Սիբիր են քշում խեղճ աղջկան։

Այդ ժամանակ մի բարձրաձայն քրքիջ լսուեց պատուհանի մօտ մնացած կանանց կողմից։ Փոքրիկ աղջիկն էլ էր ծիծաղում և նրա մանկական բարակ ծիծաղը խառնւում էր մեծերի խրոպոտ ու ծղրտաձայն ծիծաղին։ Բակում եղող կալանաւորը այնպիսի մի բան էր արել, որ պատճառ էր դարձել այդ քրքիջին։

—Ա՛յ դու էշի ձագ։ Տես թէ ինչ է անում,—ասաց կարմրաշէկ կինը ու օրօրուելով իր ամբողջ գէր մարմնով և երեսը վանդակին կպցրած, սկսեց աղաղակելով արտասանել անմիտ ու անվայել խօսքեր։

—Ինչ ես ձայնդ գլուխդ քցել, Թմբուկի կաչի,—ասաց Կօրաբլեօվան, գլուխը թափ տալով կարմրաշէկ կնոջ վրայ, ու յետոյ—նորից դարձաւ դէպի Մասլովան։—Քանի տարով։

—Չորս,—ասաց Մասլովան, ու արտասուքները սկսեցին այնքան առատ հոսել, որ մի կաթիլ ընկաւ պապիրոսի վրայ։

Մասլովան բարկացած ճմռեց ու գէն քցեց այդ պապիրոսը և վերցրեց ուրիշը։

Բանտապահուհին, չը նայելով, որ ինքը չէր ծխում, իսկոյն վերցրեց գետնից թերծուխ պապիրոսը ու սկսեց չիտկել ու հետըն էլ խօսել։

—Ինչպէս երևում է, հոգիս,—ասում էր նա,—ճիշտ որ արդարութիւնը խոզերը կերել են։ Ինչ ուզում են՝ անում են։ Իսկ մենք գուշակում էինք, թէ բաց կը թողնեն։ Մատֆեևնան ասում էր բաց կը թողնեն, իսկ ես ասում էի, չէ, հոգիս, սիրտըս վկայում է, որ կը կորցնեն. իմ ասածը դուրս եկաւ,—ասում էր նա, ակներևաբար առանձին հաճոյքով լսելով իր ձայնի ելևէջները։

Այդ ժամանակ արդէն բոլոր կալանաւորները անցել էին բակովը և նրանց հետ խօսող կանայք հեռացել էին պատուհանից ու մօտեցել Մասլովային։ Առաջինը մօտեցաւ դուրս պրծած աչքերով գաղտնի գինեվաճառ կինը իր փոքրիկ աղջկայ հետ։

—Հը՞, շատ թունդ վճռեցին,—հարցրեց նա, նստելով Մասլովայի կողքին ու շարունակելով արագ-արագ գործել գուլպան։

—Փող որ չը լինի, ի հարկէ թունդ կը վճռեն։ Փող որ ունենար ու մի ճարպիկ փաստաբան վարձէր, անպատճառ կարդարացնէին,—ասաց Կորաբլեօվան։—Այն,—ո՞նց է անունը,—փրչոտ ու մեծաքիթ փաստաբանը ում ասես որ ջրիցը չոր-չոր չը հանի։ Այ եթէ նրան վարձած լինէր։

—Ոնց չէ, կը վարձէր,—ժանիքները բանալով՝ ասաց Խօրօշավկան, որ նոյնպէս եկել նստել էր նրանց կողքին,—նրան՝ որ հազարից պակաս տաս, թքել էլ չի ուզի։

—Էհ, ինչպէս երևում է ճակատիդ գիրն է այդպէս,—մէջ մտաւ հրկիզութեան համար բանտարկուած պառաւը։—Տղիս ձեռքից այն անիծածը կնկանը խլեց ու դեռ իրան էլ բանտը դրեց, որ այստեղ ոջիլներ շատացնի, ինձ էլ, օր ծերութեան նրա հետ,—հարիւրերորդ անգամ սկսեց նա պատմել իր գլխին եկածը։—Ասած է, որ մուրացկանութիւնից ու բանտից փախչել չի լինի։ Կամ դոնէ դուռ պէտք է ման գաս, կամ բանտը նստես։

—Երևում է, դրանք միշտ այդպէս են,—ասաց գաղտնի գինեվաճառը և նայելով աղջկայ գլխին, գուլպան մի կողմ դրեց, աղջկան քաշեց ոտների արանքը ու սկսեց արագ-արագ քուրթութել նրա գլուխը։—Ասում են, «ինչու ես գինի ծախում»։ Հապա ինչո՞վ պէտք է երեխաներիս պահէի,—ասում էր նա, շարունակելով իր սովորական գործը։

Նրա այդ խօսքերը Մասլովայի միտքը քցեցին գինին։

ԳՐԱԴԱՐԱՆ